

ביאורים

הקודש והחול מחוללים מאבק טמוי ביניהם מאז ימות עולם. התפיסה של הקודש חששה שמה עולם החול יגלוש וימנע ממנה את אפשרות הרחבת כוחותיה ומילוי שאיפתה. העניין הזה קיבל ביטוי ממשי לא רק בספרים של חכמת ישראל, אלא גם, ובייחוד, בהדרכה של רבני ישראל. עד לפני כמאה שנה הורו הרבנים, בעיקר אלה של הארץ ושל ירושלים, שכל מוסדות החינוך היהודיים יתרכזו אך ורק בלימודי הקודש, ואת לימודי החולין לצורכי פרנסה והתמודדות החיים יותירו לזמנם הפנוי. משמעות הוראה זו היתה שנאסר על כל המוסדות היהודיים ללמד לימודי חולין. אך הרב קוק מודע להכרח של האומה שקמה ומפריחה את שממת הארץ לגעת במרחבי המדע והטכנולוגיה, ועל כן אינו יכול להתנגד לחלוטין למוסדות המתעסקים בחינוך של חול. הרב קוק לא מתעלם מהנוק הרוחני של חינוך המבוסס רק על עולם החולין מבלי זיק של קדושה, ואף נוהג לשיקול זה מקום מרכזי בהחלטתו. כאן אנו פוגשים את ההתלבטות והקושי שעמם יכול כל אחד להיתקל - היחס בין ההצלחה המעשית מחד, והרצון לשמור על קדושתנו ועל נקודת החיים הפנימית הנקייה שבאה לנו מאבותינו ומכל הדורות מנגד. למעשה הרב קוק אינו מנסח ניסוח חדש לתקנת האיסור, אלא רק מביע כלפיו תמיכה מסוימת אבל מסויגת.

הגימנסיה היהודית החדשה שבה תומך הרב קוק איננה סתם עוד בניין אקדמי, אלא יש בה פריצת דרך. עד לאותה העת היו רק מוסדות השכלה גבוהה שהיו חילוניים בתכלית, וכל מגמתם הייתה רק לבנות את תחומי החיים החיצוניים ולא לפעול בלבבות. גישה זו בסופו של דבר יוצרת ניגוד וריחוק מהתורה ומצוותיה. חינוך יהודי מקפיד להשפיע קודש על כל החיים גם מעבר למגמה שבה בחר הסטודנט, אבל החינוך החילוני זונח יסודות אלה - אדרבה, לפיו העיקר הוא למחוק כל רגש וזיק ליהדות. כך הוא ברבים ממוסדות ההשכלה הגבוהה, ועל כן אף על פי שהרב קוק מעדד מהרעיון של 'הגימנסיה החדשה', ישנו מקום להסתפק איך ישתלבו בה חיי החולין בתוך ערכי הקודש. מסיבה זו תמיכתו בה מסויגת: היא רק בלבו ורק במכתביו האישיים, אך הוא אינו מביע קריאה ציבורית בעד המוסד החדש.

הרחבות

• 'עברי' ו'ישראלי'

גִּמְנַסְיָה יִשְׂרָאֵלִית, בְּנִגּוּד לְהַגְמִנְסְיָה הָעֵבְרִית. בשלוש האגרות שנלמד בימים הקרובים אנו רואים כיצד פועל הרב קוק למען פתיחת 'גמנסיה ישראלית', בניגוד לגמנסיה ה'עברית'. הביטוי 'עברי' היה נפוץ בתקופת קום המדינה, והוא בא לרמוז על לאומיות חדשה בארץ ישראל - ארץ העברים. משמעותו של הביטוי 'ישראלי', לפי הרב קוק, הוא 'הנאמן לבניו של יעקב - ישראל'.

בספר בראשית התורה מכנה את אברהם "אברהם העברי" (בראשית יד, יג). ה"רד"ק מפרש: "העברי - מבני בני עבר, וכלם התייחסו (=מלשון יוחסין) אליו, אבל אברהם זורעו התייחדו ביחס כי להם נשאר לשון עבר, והאחרים מבניו ובניו אחוזו בידם לשון ארמי ונקראו ארמיים כמו לבן הארמי וזולתו, וזרע אברהם אשר ליעקב נקראו עברים" [שם]. לדבריו, עברי היה שם כולל לכל צאצאי עבר, אך לאחר מספר דורות התייחד שם זה לבני יעקב בלבד.

הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו) עסק הרבה בפער בין ה'ישראלי' ל'עברי', ובדבריו אפשר למצוא הרחבה לדברי ה"רד"ק: "הזהות של ישראל היא תוצאה של בירור בתוככי הזהות העברית. החל מאברהם העברי מתבררת הזהות העברית בשלושה מהלכים עד להופעת יעקב ואז נולד ישראל. בנתיים שושלות אברהמיות אחרות הופיעו בהיסטוריה, כיריבות לזהות של ישראל והשימו עצמן כשושלות שלהן הבכורה" [כי מציון 1, 76]. התרבויות שהציגו ישמעאל ולוט בדור הראשון, ועשו ולבן בדור השני, גרמו להתבררות של הזהות העברית האמתית, הלא היא הזהות הישראלית.

לפי דברים אלו דוחה הרב קוק את הביטוי 'עברי' רק ביחס לפרשנות של אותה התקופה, אך לא במשמעותו האמתית. במקום אחר מבאר הרב יהודה ליאון אשכנזי את מעלתו של העברי על שאר האנושות: "העברי הוא ככל האדם, והוא בעל יתרון רק ביכולת השגתו הנשמית. הוא מְדַבֵּר המסוגל לעבור את מחסום הדומים ואפילו הצומח שבקרבו, ולהתחבר למשהו עוֹבְרֵי הנמצא בתוכו, המקשר אותו עם משהו הקיים מעֵבֶר למציאות הגשמית של עולמו, מציאות מופלאה, סוחפת ומפעימה, הנעלה יותר מכל מה שמוכר לו בעולם הסובב אותו, שבו הוא ניזון מחמשת חושי, ובנוסף: מהרגש, מהדמיון ומהשכל" [סוד העברי, פתיחה: סוד ההתגלות].

(להרחבה על הזהות העברית עיי' ב'סוד העברי', פתיחה; האוניברסליות של האמונה היהודית, כי מציון 2, 240-229; הרב אשכנזי, ירושלים במשנתו של הרב קוק).

בַּיָּמִים הָאֲחֻרָיִם נִתְגַּדְלָה הַתְּנוּעָה לְחַפְץ יְסוּד גִּמְנַסְיָה° יִשְׂרָאֵלִית, בְּנִגּוּד לְהַגְמִנְסְיָה הָעֵבְרִית. הַשְּׂוֹרֶרֶת פָּה, שְׂקוּבָלִים וּבְצֶדֶק עַל מְעוֹט יְהוּדוּתָהּ.

כַּחוֹת רַבִּים חוֹשְׁבִים שָׂאֵם יִמְצָא לָנוּ מוֹסָד חֲנוּכִי עוֹמֵד בְּרוֹם הַתְּרָבוֹת, סוֹפֵג אֶל תּוֹכוֹ אֶת כָּל הַסְּגָלוֹת הַנִּמְצָאוֹת וְהָרְאוּיוֹת לְהִמְצָא בְּבֵית-חֲנוּךְ מְשׁוּרָה גְבוּהָה, וְעַל כָּלֵם יִכְלַל אֶת אוֹר הַיְּהוּדוּת הַנִּצְאָמָנָה, אוֹר הַתּוֹרָה הַמְּצוּחָה הָאֲמוּנָה וּמוֹרֶשֶׁת אָבוֹת כְּחֵק לְיִשְׂרָאֵל, בְּזִמְנָנוּ זֶה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, יְהִי כְּתָרִיס° לְעַמֵּת הַהַרוּס הַצְּפוּי בְּהַתְּגַבְּרוֹת הַהִשְׁפָּעָה שֶׁל הַחֲנוּךְ הַיִּבְשִׁי°, שֶׁהִתְפַּקְרוֹת הַכְּפָרְנִית מְעַלָּה עָלָיו אֶת חֻלְדָּתָהּ.

מוֹבֵן שְׂאֲנִכִי לֹא אוֹכֵל לְקַחַת חֵלֶק רְשׁוּם° בְּיְסוּד כְּזֶה. אִי אֶפְשָׁר לִי לְהִתְרַחֵק יוֹתֵר מִדִּי מִגְּבוּל רַבָּנִים רְאִשׁוֹנִים°, שֶׁגִּדְרוּ בְּעַד הַהִשְׁפָּלָה הַכְּלָלִית בְּיַחֲוֹד בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הָאֲמֵת הַמְּרָה הַמְּעוֹרֶרֶת כָּל לֵב הִיא מְזַקֶּקָה אוֹתִי לְפַחוֹת לְהִתְעַנֵּן בְּמוֹסָד קָדוֹשׁ זֶה, אִם יִמְצָאוּ לָנוּ כַּחוֹת חֲשׁוּבִים, הַמְּבַצְרִים° מְעַמְדוֹ, שְׂאֵהֶיָה מוֹכֵן בַּע"ה לְפַקֵּחַ עַל הַתְּכַן הַיְּהוּדִית, לְעַמְדוֹ עַל הַמְּשֻׁמֵר שְׂלֵא יֵצֵא מִן הַשְּׁוֹרָה הָרְאוּיָה וְהַמְּבַקֶּשֶׁת לְמִטְרָה הַקְּדוֹשָׁה.

אִם כְּבוֹדוֹ בְּרָגֶשׁ לְבָבוֹ מוֹצָא אֶת עַצְמוֹ לְהִיֹּת בֵּין הַבּוֹנִים, יוֹאִיל נָא לְהוֹדִיעֵנִי, לְמַעַן אֲדַע מִי הַמָּה הַפּוֹעֵלִים הַיְּסוּדִיִּים בְּיְסוּד נִשְׁגָּב רַב-תּוֹצְאוֹת דָּנָא°.

(אגרות הראייה, אגרת תרמז)

גִּמְנַסְיָה - בית ספר המקנה לתלמידי השכלה תיכונית. כְּתָרִיס - כמגן. הַיִּבְשִׁי - ריק מתורה ואמונה. רְשׁוּם - מוכר, מפורסם. רַבָּנִים רְאִשׁוֹנִים - רבני ירושלים בדורות הקודמים. הַמְּבַצְרִים - המחזקים. דָּנָא - זה.

